

ks. Mateusz Switek

<https://orcid.org/0000-0003-4732-1920>

mswitek@unav.es

Universidad de Navarra

<https://ror.org/02rxc7m23>

Ku odnowie teologii pracy. Recenzja książki „Theology of work: New perspectives” ed. by Gregorio Guitián, Routledge, 2025

Pytanie o sens pracy i jej znaczenie antropologiczne oraz teologiczne stanowi zagadnienie o niesłabnącej aktualności. Z jednej strony naturalnym punktem odniesienia jest choćby teologia pracy Jana Pawła II, z drugiej zaś coraz poważniejsze tematy frustracji, bezsensu, alienacji, także w kontekście nowych technologii. Wspomnieć tu można prowokującą *Pracę bez sensu* Davida Graebera.

W takim kontekście, dodatkowo wzmocnionym przez niepokoje i wyzwania czasu pandemii oraz doniosłą rolę pracy w duchowości Opus Dei, grupa badaczy związanych z Uniwersytetem Nawarry w Pampelunie podjęła projekt ponad dwuletniej, interdyscyplinarnej refleksji teologicznej na tematy dotyczące ludzkiej pracy. Jednym z owoców tego namysłu jest tom *Theology of work*, którego redaktorem jest Gregorio Guitián, profesor teologii moralnej i dziekan Wydziału Teologii w Pampelunie.

Publikacja rozpoczyna się wprowadzającym tekstem Guitiána, który zarysowuje kontekst teologii pracy i dyskusje nad jej zdefiniowaniem oraz prezentuje strukturę całej książki. Dzieło składa się z piętnastu tekstów uporządkowanych w trzech częściach – grupach tematycznych: kontekst, integracja, wyzwanie. Autorami są przedstawiciele nauk teologicznych i filozoficznych związani

głównie z uniwersytetami Nawarry oraz innymi ośrodkami akademickimi z całego świata.

Część zatytułowana *Context* ma za zadanie ukazać zagadnienie pracy z perspektywy różnych dyscyplin teologicznych: chrystologii, eschatologii, antropologii, teologii stworzenia i trynitologii. Sekcję rozpoczyna Santiago Sanz Sánchez (Papieski Uniwersytet Świętego Krzyża) tekstem, który podejmuje dyskusję z propozycjami protestanckiej teologii pracy. Konfrontując myślicieli takich jak Mirosław Volf i Darrell Cosden z pewnymi intuicjami teologii katolickiej, autor rozważa kluczowe jego zdaniem problemy teologicznej refleksji nad fenomenem pracy: uzasadnienie wypowiedzi teologicznych na temat „pracy Boga” oraz pytanie o obecność pracy w niebie, tzn. jej ocenę z perspektywy eschatologii. Te zagadnienia pozwalają przedstawić szeroki krajobraz propozycji teologicznych i postawić pytanie o istotę, cel i sens ludzkiej pracy. Refleksja znajduje swoją kontynuację w kolejnym rozdziale. Alexis Torrance (University of Notre Dame, USA) wprowadza w myśl wybranych wschodnich ojców Kościoła i wykazuje ograniczenia typowego dla zachodniej teologii pracy podziału na ujęcie eschatologiczne i inkarnacjonistyczne. Autor proponuje zupełnie odmienne kategorie: ruchu i spoczynku, pracy duchowej w postaci modlitwy, wymiany darów. Pewną dwuznaczność pracy: jej wartości, ale i względności, oddaje swoisty apofatyzm w ocenie poszczególnych zawodów i powołań, a z drugiej strony przekonanie o „ikonicznym” charakterze pracy, która odsyła do człowieczeństwa Chrystusa i perspektywę zbawienia. Wątek myśli wschodniej kontynuuje rozdział czwarty. Andrzej Persidok (AKW w Warszawie) prezentuje w nim idee Sergiusza Bułgakowa i Mikołaja Bierdiajewa, poprzedzone zarysem nurtów rosyjskiego srebrnego wieku i odnowy patrystycznej, ze szczególnym podkreśleniem wpływu Mikołaja Fiodorowa oraz Włodzimierza Sołowjowa. Persidok ukazuje motywy charakterystyczne dla autorów tego nurtu: gwałtowne zmagania z nowoczesnością, silną orientację eschatologiczną i kosmiczną, tematy bogocłowieczeństwa i „wspólnego czynu” oraz silnie rozwiniętą refleksję na temat Bożej Mądrości. Następny rozdział pracy przenosi czytelnika ponownie w obszar tradycji zachodniej. Isabel León-Sanz szuka inspiracji dla teologii pracy w dziele św. Bonawentury, podkreślając w jego pracach rozbudowaną refleksję na temat kreatywności, sztuki tworzenia i pracy. Istotny kontekst stanowi tu specyficzne dowartościowanie rytmu pracy i odpoczynku w tradycji monastycznej oraz powiązanie godności pracy z teologią stworzenia. W ten sposób ujawnia się szczególnie wartość ludzkiego trudu, który w myśli Doktora Serafickiego

łączy się z kategoriami sztuki, wytwórstwa, piękna, racjonalności. Szósty tekst zawarty w tej części publikacji został przygotowany przez Antonio Arandę i podejmuje kwestię pracy z perspektywy chrystologicznej, zwracając uwagę na temat godności codziennej aktywności ludzkiej, na jaką wskazuje tajemnica wcielenia. Pierwsza sekcja kończy się artykułem Juana Luisa Caballero dotyczącym myśli św. Pawła. Bardziej jednak niż bezpośrednia refleksja apostoła nad pracą, interesują autora wnioski, jakie dla teologii pracy można wysnuć z podstawowych kategorii Pawłowej antropologii i eklezjologii, takich jak dom-budowla, ciało, napięcie między starym i nowym człowiekiem.

W część zatytułowaną *Integration*, ukazującą różne wymiary pracy, wprowadza Diego Pérez Gondar rozpatrujący ocenę wartości pracy w Księdze Koheleta. Problematiczne w swym pesymizmie fragmenty Eklezjastesu otrzymują komentarz w świetle pierwszych rozdziałów Księgi Rodzaju oraz krótkiego zarysu historii interpretacji problemu. Tematyka biblijna towarzyszy czytelnikowi także w kolejnym rozdziale, w którym Francisco Varo omawia problematykę pracy, wychodząc od głównych zagadnień teologicznych Księgi Kapłańskiej, takich jak koncepcja sprawiedliwości społecznej, kultu, ofiar, życia rodzinnego, świętości, odpoczynku czy szacunku do stworzenia. Trzeci tekst tej części podejmuje problem sensu pracy z perspektywy liturgicznej. Félix María Arocena rozważa związki między pracą a liturgią jako dwiema fundamentalnymi osiami antropologicznymi. Wskazuje także na historię przenikania wątków związanych z ludzką pracą do tekstów liturgicznych oraz szkicuje swoistą eucharystyczną teologię pracy. Ostatnie dwa teksty tej sekcji analizują kwestie pracy z perspektywy teologii moralnej. Hélio Luciano porządkuje relacje między subiektywną a obiektywną wartością pracy oraz zakorzenienia dyskusję w klasycznej kategorii *ordo amoris* i teologicznej ocenie ludzkiej afektywności. Martin Schlag (University of St. Thomas, USA) proponuje natomiast pogłębione przemyślenie chrześcijańskich fundamentów ekologii, tak by integralnie wiązała się ona z postulatami teologii pracy i odzwierciedlała zasadnicze linie nauki o stworzeniu i antropologii teologicznej.

Ostatnia, trzecia część, zatytułowana *Challenges* dotyczy współczesnych wyzwań dla teologii pracy i rozpoczyna się od opracowania autorstwa Duane'a Stephena Longa (Southern Methodist University, USA). Autor wchodzi w nim w dyskusję z powszechnie znaną tezą Webera o związku protestantyzmu z narodzinami kapitalizmu i przywołuje postulaty chrześcijańskich socjalistów z połowy dziewiętnastego wieku jako przykład zupełnie odmiennego podejścia do problematyki pracy, przemysłu i struktury

społecznej. Podobnie nieoczywistą perspektywę przyjmuje Mary L. Hirschfeld (University of Notre Dame, USA) w tekście rozważającym sens i wartość pracy nie z perspektywy indywidualnej czy społecznej, lecz wychodząc od historycznych przemian miejsca pracy w ramach gospodarstwa domowego, w obrębie rodziny. Następnym rozdział publikacji to polemika Davida Cloutiera (University of Notre Dame, USA) z Jeremy Posadasem oraz innymi autorami, którzy z chrześcijańskich perspektyw odrzucają pozytywną teologię pracy. To dla Cloutiera okazja, by zreferować argumenty i przyczyny teologicznych postulatów minimalizowania znaczenia pracy w życiu ludzkim i podjąć próbę ich krytyki. W ostatnim rozdziale Ana Marta González proponuje ogólną refleksję na temat relacji między sensem pracy a wartością rzeczywistości świeckiej, teologii spraw doczesnych. Kluczową kategorią tej analizy jest nadzieja. Tekst ten, bardziej eseistyczny w formie, pełni także funkcję swego rodzaju podsumowania całej publikacji.

Theology of work: New perspectives to publikacja imponująca rozmachem zaproponowanych perspektyw, cytowanych autorów i proponowanych metod podejścia do zagadnienia pracy. Oczywiście tropy Księgi Rodzaju, pracy Chrystusa oraz historycznych odpowiedzi Kościoła na marksizm zostają ubogacone o całą gamę źródeł, myślicieli i koncepcji teologicznych. Szczególnie warto tutaj zaznaczyć wymiar ekumeniczny książki, która wchodzi w dialog z myślą protestancką i prawosławną. Na docenienie zasługuje również szeroki przekrój historyczny obejmujący różne epoki chrześcijańskiej refleksji. Podobnie interesująca jest interdyscyplinarność zaproponowanych podejść: światło na temat pracy rzucają takie dyscypliny jak: filozofia, biblistyka, teologia moralna i różne traktaty dogmatyki. W tym sensie publikacja istotnie prowokuje do poszerzenia dyskusji i poszukiwania nowych podejść do problemu pracy oraz pomaga w zdiagnozowaniu współczesnych problemów, którymi nie są już w pierwszym rzędzie ani myśl marksistowska, ani kapitalizm w swoich dawnych, diagnozowanych przez katolicką naukę społeczną wariantach.

Celem publikacji nie jest z pewnością zaproponowanie wyczerpujących odpowiedzi czy systematycznego wykładu problemu. Stanowi ona raczej panoramę pytań i możliwych prób odpowiedzi, uporządkowanych w dość umowny sposób. W zasadzie bowiem każdy tekst zawiera elementy wpisujące się w tematykę wydzielonych w publikacji trzech części. Przykładowo, artykuł Caballero mógłby równie dobrze trafić do sekcji drugiej, obok pozostałych opracowań biblijnych. Ostatecznie zresztą, co jest naturalną cechą prac zbiorowych tego rodzaju, kolejne rozdziały są interesujące same w sobie, także

poza kontekstem całej publikacji i mogą być z pożytkiem czytane niezależnie. Dla niektórych dyskusyjną cechą książki może okazać się relatywnie skromna obecność praktycznego wymiaru refleksji teologicznej. Niewiele tu znanych kategorii z katolickiej nauki społecznej, brak raczej postulatów czy szczegółowych rozważań na temat uwarunkowań systemowych, ocen rozwiązań prawnych, gospodarczych czy politycznych. *Theology of work* świadomie nie wchodzi o obszar postulatów politycznych czy konkretnych rozwiązań, lecz skupia się na eksplorowaniu najgłębszych teologicznych podstaw problemu.

Oczywiście powyższe uwagi nie umniejszają wartości omawianej pracy. Z pewnością może ona służyć jako inspirujący bodziec dla teologów i filozofów podejmujących temat ludzkiej pracy oraz jako zaproszenie do inspirującego dialogu z całą tradycją chrześcijańskiej refleksji na ten temat. W oparciu o tę lekturę polski czytelnik może sobie pozwolić na pytanie o rodzimy wkład w teologię pracy. Poza Janem Pawłem II nie wybrzmiewa on w publikacji. Ta obserwacja może być zachętą dla krajowej teologii i filozofii, by spróbować na nowo rozważyć aktualność intuicji Brzozowskiego, Wyszyńskiego, Bartnika czy Tischnera i podjąć próbę ich popularyzacji.

